

Sygn. akt IV CSK 149/05

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 maja 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Maria Grzelka

SSN Zbigniew Strus (sprawozdawca)

Protokolant Bogumiła Gruszka

w sprawie z powództwa J. F. i L.F.
przeciwko J. Zakładom Sodowym "J." SA w J.
o nakazanie i zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 31 maja 2006 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 7 kwietnia 2005 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w części objętej punktami I, III i IV
i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do
ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 30 kwietnia 2004 r. nakazał pozwanemu J. Zakładom [...], aby usunął z nieruchomości powodów J. i L. małżonków F., położonej w G., dla której Sąd Rejonowy w In. prowadzi księgę wieczystą nr [...], wszelkie urządzenia związane z ruchem przedsiębiorstwa należącego do pozwanego, służące eksploatacji towarowej kolei linowej. Ponadto zasądził od pozwanego na rzecz powodów solidarnie kwotę 52.353,13 złotych płatną do dnia 10 maja 2004 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia tytułem bezumownego korzystania z nieruchomości.

Rozstrzygnięcie powyższe Sąd oparł na następujących ustaleniach.

W latach 1957 – 1960 wybudowana została kolejka linowa służąca do transportu surowca, która przebiega od kamieniołomu w P. do J. Zakładów [...]. Przedmiotowa kolej usytuowana jest m. in. nad nieruchomością dla której Sąd Rejonowy w I. prowadzi księgę wieczystą nr [...]. Nieruchomość ta obejmuje działkę nr 12/2 i działkę nr 14/6. Na działce nr 12/2 posadowiona została podstacja napinająca, natomiast na działce nr 14/6 - słup trakcyjny kolejki linowej. Grunt zajęty przez urządzenia kolejki na działce 12/2 ma powierzchnię 56 m², natomiast na działce 14/6 – 15 m².

Poprzednik prawny pozwanego Przedsiębiorstwo Państwowe J. Zakłady [...] wybudowały przedmiotową kolej linową na podstawie zaświadczenia lokalizacyjnego z 1955 r. oraz decyzji z 19 marca 1957 r., która zezwalała Zakładom na nabycie ograniczonych praw rzeczowych na nieruchomościach, na których znajdowały się urządzenia.

W latach 80 – tych ubiegłego wieku przedmiotową nieruchomość nabyli powodowie – małżonkowie F.: działkę nr 14/6 – w dniu 23 czerwca 1983 r., natomiast działkę nr 12/2 – w dniu 24 marca 1987 r. W chwili nabycia nieruchomości w księdze wieczystej nie figurowały żadne wpisy ograniczające prawo własności. Na przedmiotowych działkach powodowie prowadzą gospodarstwo rolne. Usytuowanie kolejki linowej nad nieruchomością powodów jest

dla nich uciążliwe – wiąże się z hałasem trwającym całą dobę oraz utrudnieniami w swobodnym korzystaniu z przysługującego im prawa własności. Pozwany płaci powodom za straty w uprawach wynikające z eksploatacji kolejki. Z powyższych względów w 1995 r. powodowie zaproponowali pozwanemu nabycie nieruchomości. Odpowiadając na to pozwany wystąpił do Sądu z wnioskiem o zasiedzenie na swoją rzecz ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości powodów, polegającego na prawie do eksploatacji, konserwacji i remontów oraz wykonywania niezbędnych prac nadziemnych i ziemnych w celu utrzymania ruchu towarowej kolei linowej. Prawomocnym postanowieniem wniosek pozwanego został oddalony z powołaniem się w motywach na okoliczność, że „nie mógł on w 1985 r. nabyć służebności, ponieważ takie prawo służyło tylko Skarbowi Państwa”.

W rozpoznawanej sprawie, oceniając powództwo negatoryjne, Sąd Okręgowy nie uwzględnił zarzutu nabycia przez poprzednika prawnego pozwanego służebności gruntowej. Sąd powołał się na to, że służebność taka zgodnie z art. 285 § 2 k.c. może mieć na celu wyłącznie zwiększenie użyteczności nieruchomości władnącej lub jej oznaczonej części, natomiast w okolicznościach sprawy, służyłaby jedynie zorganizowaniu procesu produkcyjnego w zakładzie pozwanego i w ten sposób zwiększałaby wygodę właściciela nieruchomości władnącej. Stwierdził, że ewentualne podniesienie kosztów produkcji spowodowane zmianą sposobu transportu kamienia wapiennego, nie może stanowić o uznaniu, że stan dotychczasowy zwiększa użyteczność gospodarczą nieruchomości władnącej. Ponadto Sąd wskazał, że niezbędną przesłanką zasiedzenia służebności jest samoistny charakter posiadania rzeczy, natomiast zachowanie pozwanego polegające na płaceniu powodom za wstęp na nieruchomość celem usunięcia awarii kolejki lub jej konserwacji świadczy o tym, że pozwany nie korzystał z nieruchomości powodów jak posiadacz samoistny.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji obu stron wyrokiem z 7 kwietnia 2005 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powodów solidarnie kwotę 40.000 zł. z ustawowymi odsetkami od 30 kwietnia 2004 r. do dnia zapłaty a w pozostałej części apelację powodów oddalił w całości dzieląc argumentację jurydyczną Sądu I instancji. Stwierdził, że zgłoszony przez pozwanego zarzut zasiedzenia służebności gruntowej nie

zasługiwał na uwzględnienie ze względu na to, że w czasie obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej „samoistne posiadanie nieruchomości przez przedsiębiorstwo państwowe nie było możliwe, ponieważ samoistnym posiadaczem nieruchomości państwowych był Skarb Państwa a przedsiębiorstwo państwowe wykonywało tylko władztwo faktyczne i uprawnienia wynikające z tzw. zarządu operatywnego w zakresie odpowiadającym pojęciu posiadania zależnego”. Sąd Apelacyjny uznał, że Skarb Państwa przystąpił do korzystania z towarowej kolejki linowej na podstawie decyzji administracyjnej z 19 marca 1957 r., co oznacza, że władał tą nieruchomością w ramach władztwa imperialnego, a zatem nie mógł być posiadaczem samoistnym w znaczeniu cywilnoprawnym. Ponadto w ocenie Sądu kolej linowa została zbudowana sprzecznie z w/w decyzją, gdyż J. Zakłady nie nabyły od poprzedników prawnych powodów ograniczonych praw rzeczowych na ich nieruchomości. Objęcie we władanie przedmiotowej nieruchomości przez Skarb Państwa Sąd ocenił jako bezprawne.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach wskazanych w art. 398³ k.p.c., strona pozwana w ramach pierwszej podstawy zarzuciła naruszenie:

- art. 222 § 2 k.c. przez przyjęcie, że pozwany korzystał z nieruchomości powodów bez tytułu prawnego,
- art. 224 - 226 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie tych przepisów w zaistniałym stanie faktycznym i prawnym przez przyjęcie, że powodom należy się odszkodowanie z tytułu posiadania zależnego,
- art. 230 k.c. przez jego niezastosowanie mimo, że za podstawę prawną przyjęto rozliczenia pomiędzy samoistnym posiadaczem w złej wierze a właścicielem,
- art. 285 § 2 k.c. w zw. z art. 292 k.c. przez przyjęcie, że niedopuszczalnym jest ustanowienie służebności gruntowej polegającej na korzystaniu przez pozwaną z trwałych urządzeń kolejki linowej posadowionej na nieruchomości powodów oraz przyjęcie, że usprawnienie procesu produkcyjnego nie jest

równoznaczne ze zwiększeniem użyteczności nieruchomości władnącej lub jej oznaczonej części,

- art. 172 k.c. przez przyjęcie, że okresu władania nieruchomości powodów przez Skarb Państwa (Przedsiębiorstwo Państwowe J. Zakłady), nie można zaliczyć do posiadania stanowiącego przesłankę zasiedzenia,
- art. 6 ustawy o księgach wieczystych i hipotece przez przyjęcie, że powodowie w chwili nabycia nieruchomości działali w zaufaniu do rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych,
- art. 7 ustawy o księgach wieczystych i hipotece przez pominięcie przy ocenie nabycia przez powodów nieruchomości jako nieobciążonych ograniczonym prawem rzeczowym,
- art. 5 k.c. w zw. z art. 140 k.c. przez przyjęcie, że w sprawie o naruszenie prawa własności nie jest dopuszczalne zastosowanie konstrukcji nadużycia prawa i odwołanie się do zasad współżycia społecznego.

W ramach drugiej podstawy skarżący zarzucił naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. polegające na przekroczeniu granicy swobodnej oceny dowodów przez przyjęcie, że dotychczasowy sposób dostarczania surowca do produkcji zwiększa tylko wygodę pozwanej a nie zwiększa obiektywnie użyteczności właściciela nieruchomości władnącej.

Strona pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację pozwanego oraz w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego zasądzającego od pozwanego na rzecz powodów dalszą kwotę 40.000 zł. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o zmianę wyroku i oddalenie powództwa w całości.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności rozpoznaniu podlega podniesiony przez skarżącego zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Należy zauważyć, że zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia

faktów lub oceny dowodów. Skarżący nie wskazał, na czym polegać miało naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. poza wyprowadzeniem z ocenionego materiału wniosków niekorzystnych dla pozwanego. Taką postać naruszenia spośród podstaw skargi kasacyjnej wyłącza jednak wskazany przepis art. 233 § 2 k.p.c. Z powyższych względów zarzut skarżącego nie może zostać uznany za zasadny.

Przechodząc do analizy zarzutów skarżącego w odniesieniu do drugiej podstawy skargi kasacyjnej, tj. naruszenia przepisów prawa materialnego, należy zauważyć, że podstawowe znaczenie dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy ma ustalenie charakteru władztwa, jakie nad nieruchomością powodów sprawował poprzednik prawny pozwanego tj. Skarb Państwa. Od ustalenia powyższej okoliczności zależy bowiem skuteczność podniesionego przez skarżącego zarzutu nabycia w drodze zasiedzenia służebności gruntowej obciążającej nieruchomość powodów, a tym samym ocena juretryczna zasadności powództwa.

Odnosząc się do zapatrywania Sądu Apelacyjnego, iż przed uchynieniem zasady jednolitej własności państwowej przedsiębiorstwa państwowe wykonywały jedynie władztwo faktyczne i uprawnienia wynikające z tzw. zarządu operatywnego w zakresie odpowiadającym posiadaniu zależnemu a zatem nie były posiadaczem samoistnym, należy się z nim zgodzić. Jednakże dokonując oceny prawnej zgromadzonego materiału dowodowego Sąd Apelacyjny przyjął, że Skarb Państwa również nie był posiadaczem samoistnym, ponieważ przystąpił do eksploatacji kolejki linowej na podstawie decyzji administracyjnej z 19 marca 1957 r. zezwalającej J. Zakładom w budowie na nabycie praw rzeczowych ograniczonych na nieruchomościach poprzedników prawnych powodów. Z tego Sąd Odwoławczy wyprowadził dalszy wniosek, że Skarb Państwa działał w ramach swoich władczych uprawnień, tj. w sferze imperium. Powołał się przy tym na wyrażone w orzecznictwie Sądu Najwyższego zapatrywanie, iż w sytuacji kiedy objęcie rzeczy (nieruchomości) we władanie przez Skarb Państwa nastąpiło w wyniku działań o charakterze publicznoprawnym (imperium), jego władanie nie może być oceniane jako władanie w rozumieniu art. 336 k.c. (por. uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r., III CZP 72/93, OSNCP 1994/3/49, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2000 r., II CKN 677/98).

W ocenie Sądu Najwyższego okoliczności faktyczne rozpoznawanej sprawy nie dają podstaw do przypisania Skarbowi Państwa działań w zakresie władztwa imperialnego. Przystąpienie do korzystania przez Przedsiębiorstwo Państwowe J. Zakłady [...] z nieruchomości będącej obecnie własnością powodów nastąpiło bowiem nie na podstawie decyzji administracyjnej, lecz w drodze czynności faktycznych tj. wzniesienia na gruncie trwałych i widocznych urządzeń. Objęcie we władanie nieruchomości nastąpiło zatem w sferze dominium, czyli wykonywania przez państwo zadań gospodarczych. Zostało ono wyraźnie przeciwstawione w uzasadnieniu wskazanej uchwały (III CZP 72/93) władztwu imperialnemu, umożliwiając tym samym ocenę charakteru władania jako posiadania samoistnego w rozumieniu prawa cywilnego, co nie wyklucza przypisaniu mu cechy samowoli w rozumieniu art. 344 § 1 k.c. i w konsekwencji złej wiary posiadacza.

Nie ma podstaw do wyłączenia możliwości nabycia praw majątkowych przez Skarb Państwa pod rządem art. 128 k.c. również przez zasiedzenie, skoro przepis art. 33 i 34 k.c. stanowi o jego podmiotowości prawnej dotyczącej również mienia należącego do innych państwowych osób prawnych. Czynności zmierzające do nabycia, tj. czynności prawne oraz inne zdarzenia (posiadanie), z którymi prawo łączy skutek w postaci zmian własności nie są przejawem władztwa imperialnego tylko ze względu na podmiot. Władza publiczna jak stwierdzono w uzasadnieniu uchwały III CZP 72/93 wykonywana jest na podstawie aktów normatywnych z reguły w sposób określony w tych przepisach. Dlatego uznając władztwo jako przejaw imperium należałoby wskazać szczególne przesłanki wyłączające jego ocenę w ramach konstrukcji cywilnoprawnych.

Sąd Apelacyjny w swoich wywodach zwrócił także uwagę na to, że przesłanką zasiedzenia służebności gruntowej jest jedynie posiadanie samoistne a nie jest możliwe zaliczenie do okresu zasiedzenia władania sprawowanego przez Przedsiębiorstwo Państwowe J. Zakłady, gdyż wykonywał on jedynie tzw. zarząd operatywny odpowiadający posiadaniu zależnemu. Poglądu powyższego nie sposób jednak podzielić. Jakkolwiek bowiem przepis art. 292 k.c. stanowi, że do nabycia służebności gruntowej w drodze zasiedzenia stosuje się przepisy o nabyciu własności nieruchomości przez zasiedzenie, to należy mieć na uwadze, że przepisy te stosuje się jedynie odpowiednio. Tym samym posiadania

prowadzącego do nabycia służebności gruntowej w drodze zasiedzenia nie należy utożsamiać z posiadaniem prowadzącym do nabycia przez zasiedzenie własności nieruchomości. Termin „odpowiednio” wymaga bowiem niejednokrotnie niezbędnych modyfikacji wynikających z istoty i celu danej konstrukcji prawnej. Należy mieć na uwadze okoliczność, że przy ocenie posiadania prowadzącego do zasiedzenia służebności gruntowej chodzi o faktyczne korzystanie z gruntu w takim zakresie i w taki sposób, w jaki czyniłaby to osoba, której przysługuje służebność. Władanie w zakresie służebności gruntowej kwalifikuje się zaś jako posiadanie zależne (art. 336 k.c.). Jest przy tym oczywiste, że musi być ono wykonywane „dla siebie”. W świetle powyższych rozważań nie można zatem wykluczyć, iż poprzednik prawny pozwanego tj. przedsiębiorstwo państwowe wykonywał władztwo mogące doprowadzić do zasiedzenia służebności gruntowej, z tym zastrzeżeniem, że pod rządem art. 128 k.c. nabycie takich praw następowałoby do jednolitego funduszu własności państwowej (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 18 czerwca 1991 r. III CZP 38/91, OSNCP 1991, poz. 118, postanowienie Sądu Najwyższego z 17 września 1993 r. II CRN 76/93).

Przechodząc do rozważenia zarzutu naruszenia art. 5 k.c. należy zauważyć, że jest to norma o wyjątkowym charakterze, znajdująca zastosowanie jedynie w szczególnych okolicznościach, kiedy nie można w inny sposób zabezpieczyć interesu osoby zagrożonej wykonaniem prawa podmiotowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z 17.09.1969 r. III CRN 310/69, OSNCP 1970, z. 6, poz. 115, wyrok Sądu Najwyższego z 13.10.2000 r., II CKN 292/00 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 26.11.2004 r., V CK 263/04). W tym kontekście powołanie się na art. 5 k.c. jest niejako ostatecznością. Nie ulega natomiast wątpliwości, że w rozpoznawanej sprawie obrona skarżącego przeniosła spór na płaszczyznę zasiedzenia służebności gruntowej. Ponadto należy mieć również na uwadze ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego zapatrywanie, że skorzystanie z dobrodziejstwa art. 5 k.c. jest możliwe jedynie wówczas, gdy pozwany wskaże jakie zasady współżycia społecznego doznałyby naruszenia w konkretnej sytuacji (por. wyrok Sądu Najwyższego z 14.10.1998 r., II CKN 928/97, OSN 1999, z. 4, poz. 75, wyrok Sądu Najwyższego z 7.05.2003 r., IV CKN 120/01). Nie wystarczy zatem, jak to uczynił skarżący, ogólne i lakoniczne

powołanie się na naruszenie powyższej normy. Z powyższych względów Sąd Najwyższy uznał ten zarzut za nieuzasadniony.

Wobec faktu, że pozostałe zarzuty podniesione przez skarżącego mają charakter pomocniczy do art. 285 § 2 k.c. w zw. z art. 292 k.c. i art. 172 k.c. nie wymagają one szczegółowej analizy.

Ponieważ podstawa wniesionej skargi kasacyjnej oparta na zarzutach naruszenia art. 285 § 2 k.c. w zw. z art. 292 k.c. i art. 172 k.c. okazała się usprawiedliwiona, uzasadnione było uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, stosownie do art. 398¹⁵.